

КУЛА И ГРБ

Стефан Старецу

Симбол грба у православним земљама најпре се јавио у Србији. Од времена када је српска елита била настањена у области Влашке и Молдавија, симбол грба све чешће се јављао. Руски грбови настали су под српским утицајем, из поштовања према чувеним српским биткама, као што су Косовска битка на Видовдан, као и из поштовања према култу Светог цара Лазара.

Грбови су у православљу били симбол побожности, а означавали су и друштвени престиж – као носиоци нечијег имена и служили су у сврху молитве. С друге стране, мистериозни карактер грбова настао је због утицаја православне догме, и то је разлог што су грбови у Србији, Влашкој и Молдавији уникатни симболи.

*Аутор ради на Факултету за историју, Универзитет у Јашију, Румунија

Покушавајући да проникнемо у значење румунске православне хералдике, можемо приметити, између осталог, једно увек присутно спорно питање, чији узроци не могу бити случајни. Без изузетка. Зашто су ови грбови ту?

Краљевски грбови у манастирима основаним у Влашкој или Молдавији смештени су искључиво на кулама: Dealu, Putna, Dragomirna, Cetatuiu, Galata и другим. Положај грбова сличан је положају грба на Бистрици: грб Стефа-

на Великог смештен је на звону куле изнад главног улаза. На Cetatuiu-у је ситуација иста јер је национални грб смештен на главном звону. Грб, у ствари, представља слику веома лепе краљевске круне.

Дубље значење оваког представљања неодојиво је од посебног карактера румунске хералдике. Овде је потребно истаћи појмовну идеју православне хералдике у контексту цркве.

Почеци хришћанског грба

Прва и једина места у православном свету где се грб појављује су цркве у Србији; где се на улазу у задужбине које је градило племство види урезан грб оснивача. Међутим, овакви случајеви су ретки. Узмимо, рецимо, краљевску задужбину Лазарицу, краљевску цркву Светог цара Лазара у Крушевцу, где је грб урезан на мермерним плочама које штите трем, са обе његове стране.

То се понављало за све време владавине Светог цара Лазара, па је тако и постало нарочито обележје моравског стила: исто се може видети и у Хиландару, Каленићу и Раваници.

Грб или грбови кнежеве породице, будућег мученика Хребелјановића, двоглави орао Немањића, два змаја која се љубе, или распеће, чије је порекло нејасно, присутни су на десној или левој страни трема. То су чудне, необичне

слике, као што је, рецимо, загонетни грб у Раваници, који се налази на трему и представља два лава како се љубе, грб чије значење очигледно има везе са ритуалима иницијације витезова.

Изгледа да је ова улога грбова споредна, наметнута ритуалима и принципима православне цркве, који су проповедали једнакост међу људима и забрањивали ритуале иницијације у цркви, на месту предвиђеном за литургију, иако имплицитно носе хералдичко значење. Грб симболизује свечано устоличење, односно додељивање части или службе, или иницијацију која је очигледно хришћанске природе, са циљем да заштити цркву и хришћанску државу или царство. То значење стечено је у времену владавине Константина Великог, односно његовог лабарума, заставе са Христовим монограмом.

Смисао и значења много су дубљи. У ствари, постоји и неутрални контекст, на пример, да ли би се могло говорити о својеврсној понизности или скрушености грба, односно хералдике, која у православном свету поседује нека посебна обележја и повезује православну хералдику са суштином онога што хералдика заправо представља.

Потребно је мало детаљније објаснити ову идеју. Наиме, уколико се анализира грб у Бистрици, уочава се читава структура грба који се зове Бикови у јарму. Он је специфичан због кресте/перјанице и једног личног грба чија је симболика већ анализирана у [1].

Проблематика која прати хералдику нашег племства јесте оно што непрекидно изазива интересовање за европску хералдику 11–12. века, јер се одликује исконским, природним, деликатним облицима, са старим бољарским амблемима, са животињама или специфичним знацима Рутеније у Молдавији, а не представља структуре доведене до савршенства, које у неким случајевима истичу династичко сродство или везе, као што је то случај на Западу.

У овом случају приказана је примарна иницијација јер као што каже професор Штефан Горовеј: „хералдика је наука која има одређене моћи повезане са иницијацијом”, а које у православном свету могу да буду само хришћанске, повезане са храброшћу и исповедањем Христа.

Када би Штефан или његов хералд могли да ставе штит из Бистрица на своје груди, штит под утицајем моћи иницијације, према речима професора Горовеја [3], било би то у славу

Грб цара Лазара из Лазарице, Крушевац (фотографија из личне архиве). Хералдички штит приказује само перјаницу/кресту, што је специфична особеност.

православља и застрашивања непријатеља. Ипак, дух понизности је оно што ствара дискретан, смиран херметички аспект Стефанове хералдике. јер по речима професора Горовеја, хералдика је заиста херметична наука.

Штавише, понизност је тајни аспект православне хералдике. Православна херметична традиција означава понизност супротстављену неразборитости, индискрецији Запада, која је често узрок интрига, зависти и острашћености, без тренутка мира, без храбрости и солидарности у борби.

Слободни масони себе сматрају дискретнима, али су у ствари наметљиви јер њихова дискреција није обележена понизношћу.

Наша хералдика је дискретна. У поређењу са западном хералдиком, она поседује јединствену димензију која јој даје узвишеност управо због те понизности. Традиција њене херметике огледа се у односу према понизности.

Шта је Лука Арборе желео да постигне представљањем породичних грбова на свом надгробном споменику, на видљивом месту, на балдахину краљевске гробнице у Путни? Њихова двојност је такође и даље нејасна и поставља се питање да ли би неки од грбова његових жена могао да је објасни. Да ли је то било истицање моћи династије или моћи молитве?

Надгробна слика која га представља као оснивача који носи барку даје јасан одговор на ово питање. Његово суптилно осећање и осећање његових потомака према молитви, у приказаном грбу, било је оно што је по први пут у свету отворено изменило специфични допринос православља међународној хералдици. Његово значење се помера од војног, узетог из друштвеног значења, као што је на Западу, до значења помена, односно сећања.

Кроз ово значење родослов наших бољара постаје врста помена, а грбови изрази помена. Исто значење примећено је и у случају звона у Бистрици. У централном делу гроба

Стефана Великог у Радауци нема урезаног грба, али се на првобитним натписима још могу назрети обриси два бика. Не носи ли и то значење помена? Да, носи, и то је јединствен допринос Молдавије универзалној хералдици. То значење помена, које обухвата све – државу, нацију, порекло, сродство и покоравање, комплетно биће човека.

Наша хералдика има мистериозно значење. Звон из Бистрица могло би метафорично да представља Стефаново срце, које уз звук звона слави име Христа, а све је то представљено симболиком грба.

Наша хералдика има и значење одбране. Грб се ставља на главну одбрамбену кулу лавре, где је, такође из разумљивих разлога, и капела Светог Јована Новомученика, браниоца Молдавије од два велика традиционална непријатеља – католичанства, представљеног у лику лукавих Латина, и ислама.

Овде се ради о идеји завере у легенди о Роману и Влахату, те такозваној „златној ткани-

*Молдавски грб Георгија Стефана из Четатуја, у Јашију лична фотографија.
Крст као једноставна круна нарочито је занимљив.*

ни”, против које је устао Стефан Велики на један тако узоран и савршен, чист начин, као исповедник православља оличеног у витештву и разборитости. Ту се види на који се начин кодекс Светог Луја изражава у гљигану на Стефановом грбу и који му, према речима Стефана Горовеја, тако добро пристаје.

Права хералдика у православном свету може се наћи само у Србији, Влашкој, Молдавији и Русији. Прва династија у Србији која је имала грб јесте династија Лазаревића. Ови грбови могу се видети на камењу трема, а не изнад улаза. У Молдавији постоји само једна црква са племићким грбом на спољашњем делу грађевине (као што је поменуто у књизи госпође Секели „Саветници Петра Рареша”).

Грб Стефана Томашевића
(Уступио Драгомир Ацовић, Хералдика Србије)

У Русији све до доба Петра Великог није било грбова на спољашњим деловима грађевина. Шта означава основну идеју Јеванђеља, где се слава одређене породице не показује отворено. Православна концепција о породици је јасна. Она не признаје племство у националном метафизичком смислу, већ је заснована на једнакости. Једини уступак био је могућ за осниваче који имају дозволу да сликају и пишу на улазу цркве и чији потомци настављају да је потпомажу.

У цркви Балинешти спомињу се преци канцелара Таута. Међутим, православна црква не прихвата идеју о племићком пореклу. Осим у случају краљевских породица, што је утицај западног поимања краљевског порекла, које је знатно демократизовано могућношћу доласка на власт ванбрачног сина или индиректних рођака.

Најочигледнији знак који се повезује са ставом православне цркве према племству јесте забрана даривања чиновца у цркви, што представља основну разлику у поређењу са католичком јереси.

Црква толерише друштвену хијерархију, али не преноси и не подразумева светост племства. То је изазвало изванредан прекид у хронологији румунских бољара, не прекид у биолошком смислу, већ у смислу да није основана једна затворена племићка класа која би била одржавана на одговарајући начин. Сваки богати Грк могао је да постане бољар, што се заснивало на универзалној једнакости међу људима, и то је био дар цркве, немогућ у католичком свету. Он је приман је у службу Христове истине, у хришћанским државама Молдавији и Влашкој.

Православна друштва нису толерисала показивање хералдичког знамења на печатима и развијала су скривену хералдику, страствену, романтичну, без обележја државних или краљевских дужности, као што је то било на Западу. У раном средњем веку, у доба Немањића, изгледало је да ће се хералдика проширити на начин који је својствен на Западу, али је ипак победила православна византијска идеја о апсолутној једнакости. Породични грб је тако постао државно обележје, а сам породични грб је полако нестајао, као у случају Молдавије, где је већ након владавине Лапушнеануа његова употреба нестала (у Влашкој се то догодило много раније). Држава је прихваћена као борбена заједница, која се бори за искупљење православних хришћана у Отоманској импе-

Грб Радуцел Маре у манастиру Деалу налази се на кули, исто као и грб Молдавије у Молдовици, Драгомирни, Четауји, Галаци, Путни итд.

рији, али нема истицања појединца нити његове породице. Овде је присутно једно широко поимање које одобрава и подстиче црквену борбену заједницу коју представља држава, на рачун херојске индивидуалности принца или племића.

Постоје грбови које налазимо на кули а не на цркви, као што је случај грба на звону у Бистрици. Значење куле је одбрамбено, заштитничко и симболизује моћ оснивача цркве, на исти начин као и порука коју преноси звоно и део цркве где се обавља литургија. Приказан је државни грб, од којег је остала само крста/перјаница. Лични грбови владара, на пример Стефанов, нису јавно приказани. Грб који се налази на звону у Бистрици нико не може да види, што представља понизност, скрушеност хералдике код хришћанских православаца, Срба и Стефана Великог.

На Атосу грб се налази на књизи коју само монаси могу да користе (чак постоји и могућност да је урађена за зографа чије нам порекло није познато), а на Јеванђеље из манастира Хумор нема грба; царева титула није истакнута, а нема је ни на улазном натпису исписаном краснописом.

На надгробним споменицима нема грбова, већ само крстови. Нико није ишао у рај због племићког порекла, већ због својих дела. Националне иконе нису сликане. Национални грб се ретко налази изнад улаза задужбине. Понекад се на улазу може видети само натпис, у ко-

Грб Молдавије из времена владавине Мирона Барновшија у Драгомирни (фотографија из личне архиве). То је модел из Четацује. Сви примери из Молдавије су са кула, осим у случају Слатине.

ме име оснивача није истакнуто и оно се губи између редака побожног сећања. Све има скрушено значење. Матеј Басарабје једини који је показао свој грб као династички амблем (мада је стари штит Басарабових заувек изгубљен) на надгробном спеменику који је направљен у западњачком стилу. У 19. веку руски утицај је очигледан.

Закључак

Србија је отворила пут прилагођавања хералдике православној цркви. Овај пут подразумева понизан и дискретан карактер приказивања грбова. То заиста показује да је Србија, земља Светих краљева, допринела развоју хералдике и рођењу једне нове гране, православне хералдике, која је чиста и достојанствена, за разлику од езотеричног карактера хералдике на Западу.

Литература

1. Stefan Gorovei, *Coat of Arms of Moldova and of its Rulers /Stema Moldovei si a voievozilor ei Stema Moldovei si a voievozilor ei*, in *Herb, Iasi*, 1999, p.15.
2. Stefan Gorovei, *Coat of Arms of Moldova and its Rulers/ Stema Moldovei si a voievozilor ei Stema Moldovei si a voievozilor ei Stema Moldovei si a voievozilor ei*, in *Herb, Iasi*, 1999, pp. 16–17.
3. *Ibid*, p 18–19, and Stephen and the Catholic World, in *Stefan cel Mare. Portrait in History /Stefan si lumea catolica*, in *Stefan cel Mare. Portrait in istorie*, Putna, 2003.
4. *Ibid*, 17.
5. *Ibid*, 16.
6. Constantin Moisil, *An old Romanian Heraldry Page/ O Pagina de Heraldica Romaneasca Veche*, in *Herb, Iasi*, 1999, pp. 4–5.